

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ УКРАЇНИ

На правах рукопису

СУТРІНА ГАЛІНА ГАВРИЛІВНА

ВЗАЄМЗВ'ЯЗОК УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ
НАУКИ У ПІДГОТОВЦІ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

13.00.01. - теорія і історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата педагогічних наук

К И Ї В - 1992

Ав 27.042

Робота виконана в Науково-дослідному інституті педагогіки
України

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, старший науковий
співробітник Постовий В.Г.

Офіційні опоненти: академік АПН України, доктор педагогічних
наук, професор Мазуркевич О.Р.;
кандидат психологічних наук, доцент
Говорун Т.В.

Провідна організація: Мелітопольський державний педагогічний
інститут.

Захист відбудеться " 9 " " квітня " 1993 року о
15 годині на засіданні спеціалізованої Ради Д ІІЗ.І5.01. у Науково-
дослідному інституті педагогіки України /252030, м. Київ, вул.
Леніна, 10 /.

З дисертацій можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного
інституту педагогіки України.

Автореферет розісланий " 6 " " березня " 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої Ради

М.П. Легкий.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЛНБ України ім. В. Стефаніка
00802917 (R)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Шлюб і сім'я є такими явищами, інтерес до яких завжди був стійким і масовим. Для суспільства питання розвитку і становлення сім'ї сьогодні є болючим, бо саме тут постають найгостріші соціальні проблеми, пов'язані з відтворенням виробничих ресурсів, повноцінним вихованням підростаючого покоління, передачею соціального досвіду, етнокультурних традицій та історичної пам'яті людей.

Про те, що взаємини у сім'ї складаються несприятливо, говорять ті факти, що на фоні "помолоділих" шлюбів зростає кількість розлучень, стає більше одинаків шлюбного віку. Крім того, поряд з малодітністю сімей маємо зростання кількості позашлюбних народжень та дітей-сиріт, яких покинули матері. Серед молоді з'являється все більше прихильників так званої "вільної любові", у взаєминах юнаків та дівчат посилюється бездуховність, нехтування морально-етичними нормами.

Як відомо, передшлюбна поведінка майбутніх чоловіка та дружини, їх особисті властивості, умови укладання шлюбу значною мірою взаємопов'язані зі стабільністю сім'ї у майбутньому. Суперечки і розбіжності у молодого подружжя дуже часто є наслідком саме їх слабкої підготовки до сімейного життя. Відомо також, що готовність молодих людей до створення сім'ї - це специфічна проблема, яка сягає своїм корінням в глибоке минуле і містить у собі відбиток багатовікової культури кожного народу з його національними особливостями, звичаями, традиціями. У всіх народів світу здавна існує складна система сімейно-шлюбних стосунків, надбаний цінний досвід у вихованні майбутніх батька та матері. Цей досвід, закріплений у національних традиціях, звичаях, обрядах, передавався із покоління в покоління, забезпечуючи наступність і збереження як загаль-

нолдських цінностей, так і кращих надбань кожного народу.

Аналіз філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних та етнографічних джерел свідчить, що проблема становлення сім'ї, підготовки молоді до шлюбу та використання у цьому зв'язку досягнень української народної педагогіки знайшла часткове відображення в деяких теоретичних та прикладних дослідженнях. Водночас вона вивчена недостатньо. Спеціалісти здебільше розглядали лише окремі її галузі.

Сім'я, її побут, традиції виховання молоді і підготовки її до подружнього життя цікавили багатьох українських дореволюційних вчених і письменників /О.Богданович, М.Ганенко, Б.Грінченко, Б.Лепкий, В.Навроцький, Л.Охрімович, Г.Хоткевич, Д.Яворницький/. Але там був притаманний здебільшого емпіричний характер дослідження, автори, в основному, обмежувались лише накопиченням і описом фактів.

Тенденція розвитку інтересу до вивчення і використання народної педагогіки у нових умовах, яка з'явилась було у перші роки після жовтневої революції /П.Блонський, Г.Виноградов, А.Макаренко, С.Шацький/, не набула поширення. Вже з кінця 20-х років переважачими стають погляди на національні народні традиції, і передусім сімейно-побутові, як на віджилі пережитки минулого, з якими потрібно вести боротьбу. Практично спинились у роки сталінського режиму і усі дослідження щодо сім'ї та її виховних можливостей у підготовці молоді до шлюбу.

Лише згодом, в часи так званої "відлиги", знову посилюється інтерес як до проблем сім'ї взагалі, так і її національних особливостей, традицій, народного досвіду.

Цінний внесок у розв'язання проблеми виховання майбутніх сім'янинів, батька та матері, на основі використання української народної педагогіки зробив В.О.Сухомлинський.

Проблеми становлення сучасної сім'ї і в цьому контексті - підготовки молоді до подружнього життя знаходять висвітлення у працях багатьох педагогів і психологів: Б.Г.Ананьєва, І.Б.Бабича, Б.Ф.Баєвої, В.І.Барського, І.В.Бестужева-Лади, Н.Я.Журкіної, В.І.Зацепіна, І.Л.Калиниченка, І.В.Колбановського, Д.В.Колесова, І.С.Кона, І.С.Мар'єнка, В.А.Мудрик, Д.Б.Рюрикова, А.Г.Хрипкової та ін.

Серед українських дослідників у цій галузі слід відзначити В.О.Войко, М.В.Вовчик-Блакитну, Т.В.Говорун, З.Г.Кисарчук, Ю.І.Кушнірука, Б.С.Лебоженка, Л.М.Марковця, Е.І.Непочатову, І.А.Трухіна, З.А.Шкіряк-Нижник, І.Ю.Юнду та Л.І.Юнду, які розглядають питання подружньої сумісності, засобів запобігання сімейних конфліктів, впливу морально-психологічної атмосфери сім'ї на формування особистості майбутнього сім'янина, підготовки молоді до виконання батьківських функцій.

Проблеми підвищення педагогічної культури батьків, взаємодії школи і сім'ї у вихованні дітей та їх підготовки до шлюбу порушують З.Г.Зайцева, Т.В.Кравченко, В.Г.Постовий, О.Д.Хромова.

Різані аспекти виховання майбутніх сім'янинів стали предметом багатьох дисертаційних досліджень останніх років.

Розглядаючи питання підготовки молодих людей до подружнього життя, більшість авторів практично не зважають на національні особливості та традиції сімейно-побутової культури кожного народу, досвіду народної педагогіки у підготовці сім'янинів. В свою чергу, вивчення українських народних традицій, звичаїв, обрядів сімейно-

побутових свят, пов'язаних з підготовкою молоді до шлюбу, здійснюється, здебільшого, в історико-етнографічному плані і носить пізнавальний, фактологічний характер /В.К.Борисенко, М.К.Гаврилюк, К.Г.Гуслистий, Г.В.Довженок, О.Н.Кравець, О.П.Пономарьов та ін./ . Історико-етнографічні і психолого-педагогічні розробки проблеми переважно ідуть паралельно, лише зрідка пересікаючись і доповнюючи одна одну.

Незважаючи на те, що останнім часом інтерес до національної духовної культури нашого народу і його виховного досвіду значно поживався /Т.В.Говорун, О.Р.Мазуркевич, Н.І.Мацейків, М.Г.Стельмахович, В.Скуратівський, Є.І.Сявакко/, українська народна педагогіка ще й досі не зайняла належного місця як у загальній системі педагогічних досліджень, так і в практиці сімейно-шкільного виховання.

Зважаючи на актуальність проблеми поліпшення підготовки майбутніх сім'янинів, а також неможливість її розв'язання без використання виробленого поколіннями народу і перевіреного багатовіковою практикою досвіду української народної педагогіки, темою дослідження ми обрали: "Взаємозв'язок української етнопедагогіки і педагогічної науки у підготовці молоді до сімейного життя".

Об'єкт дослідження: процес підготовки старшокласників до сімейного життя.

Предмет дослідження: зміст, форми і методи роботи школи по підготовці молоді до подружнього життя на основі взаємозв'язку української етнопедагогіки і педагогічної науки.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування і практична розробка науково-методичної системи підготовки молоді до сімейного

життя на основі вивчення і узагальнення досвіду української народної педагогіки у взаємозв'язку з педагогічною наукою.

Гіпотеза дослідження: ефективність підготовки молоді до сімейного життя підвищується, якщо діяльність школи ведеться на основі використання української народної педагогіки у тісному взаємозв'язку з педагогічною наукою в напрямках:

- підвищення педагогічної культури батьків;
- вдосконалення змісту, форм і методів навчально-виховного процесу у вихованні майбутніх сім'янинів;
- підвищення рівня психолого-педагогічної підготовки учителів до освітньо-виховної роботи.

Згідно з метою дослідження були висунуті завдання:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми в педагогічній науці.
2. Проаналізувати і узагальнити етнопедагогічний досвід українського народу у підготовці молоді до шлюбу.
3. Визначити рівень поінформованості молодих людей і вчителів та батьків з головних питань української народної педагогіки, а також ступінь відповідності їх позицій, переконань, морально-етичних норм народним ідеалам.
4. Визначити форми і методи організації спільної діяльності школи та сім'ї на основі взаємозв'язку української етнопедагогіки і педагогічної науки у підготовці молоді до сімейного життя.
5. Розробити і апробувати на практиці методичні рекомендації з відповідної проблематики.

Для розв'язання поставлених завдань використані методи: історико-педагогічний, теоретичний та порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури, документів та архівних джерел: вивчення і узагальнення ідей і досвіду української народної педаго-

гіки; цілеспрямоване спостереження, бесіди та інтерв'ю, анкетування, тестування та обробка їх результатів; педагогічний експеримент; узагальнення передового педагогічного досвіду.

Наукова новизна та теоретична значимість дослідження полягає в наступному:

- ретроспективному аналізі взаємозв'язку української народної педагогіки і педагогічної науки у підготовці молоді до сімейного життя;

- аргументації висновку щодо актуальності використання виховного досвіду української етнопедагогіки в сучасних умовах в аспекті досліджуваної проблеми;

- обґрунтуванні організаційних форм, методів та засобів виховання сім'янинів на основі взаємозв'язку української народної педагогіки і педагогічної науки, як комплексної системи підвищення ефективності сімейно-шкільного виховання;

- виявленні оптимальних педагогічних умов удосконалення навчально-виховного процесу школи у підготовці молоді до подружнього життя на основі взаємозв'язку української народної педагогіки та педагогічної науки;

- розробці методичних рекомендацій для працівників народної освіти з даної проблематики.

Практична значимість дисертації полягає у тому, що виявлені теоретичні основи процесу реалізації взаємозв'язку української етнопедагогіки і педагогічної науки і розроблені навчальні програми, методичні рекомендації та узагальнення можуть бути використані: працівниками народної освіти для удосконалення роботи з батьками та всього навчально-виховного процесу у підготовці старшокласників до подружнього життя; науковими працівниками, які

вивчають розвиток української етнопедагогіки; викладачами вищих і середніх навчальних закладів у викладанні курсів "Педагогіка", "Психологія", "Історія України", "Українська література", "Людина і суспільство", спецкурсів "Українська етнопедагогіка", "Народознавство", "Етика і психологія сімейного життя", "Українська сімейна етнопедагогіка".

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалась: адекватністю використаних емпіричних та теоретичних методів поставленим завданням; репрезентативністю виборок, підтвержених статистичним аналізом; експериментальною апробацією результатів дослідження в звичайних умовах масової школи.

На захист виносяться:

1. Обґрунтування актуальності використання виховного досвіду української етнопедагогіки в сучасних умовах при підготовці молоді до сімейного життя.

2. Комплексна система підготовки старшокласників до сімейного життя на основі реалізації взаємозв'язку української етнопедагогіки і педагогічної науки, яка включає:

- роботу школи з батьками, підвищення рівня їх педагогічної культури;

- методику використання української народної педагогіки у викладанні шкільних навчальних предметів;

- систему позаауочної виховної роботи з підготовки майбутніх сім'янинів;

- шляхи підвищення психолого-педагогічної культури вчителів у сімейно-шкільному вихованні.

Апробація і впровадження результатів дослідження в життя здійснювались шляхом публікацій та використання розроблених мето-

дичних рекомендацій працівниками народної освіти України для вдосконалення навчально-виховного процесу, а також роботи школи з батьками, підвищенню їх педагогічної культури у підготовці молоді до створення сім'ї.

В масову практику м. Чернігова і області, а також Чернігівського і Ніжинського педінститутів застосовані методичні рекомендації та розробки у викладанні курсів "Історія України", "Людина і суспільство", "Народознавство", "Етика і психологія сімейного життя", а також розроблений спецкурс "Українська сімейна етнопедagogіка". Головні положення дослідження викладені у змісті лекцій для учителів, класних керівників, директорів і завучів шкіл на курсах підвищення кваліфікації при обласному Інституті удосконалення вчителів і педагогічному інституті, на семінарах-практикумах і районних методичних об'єднаннях учителів, в лекціях для батьків, учнів старших класів, громадськості, учнів ПТУ і технікумів м. Чернігова, Ніжина, Прилук та області /1987-1992 рр./, для молоді у міському ЗАГСі та постійно діючому лекторії для старшокласників і батьків при обласному товаристві "Знання".

Про ефективність результатів дослідно-експериментальної роботи зроблені повідомлення на всесоюзних, республіканських, обласних наукових конференціях - міст Рига, Чернігів /1988/, Москва /1989/, Київ /1990/; міжвузівських науково-практичних конференціях - міст Ніжин, Тернопіль /1990/, Чернігів /1991, 1992/; звітних науково-практичних конференціях Чернігівського педінституту /1986-1992/ та НДІ педагогіки України /Київ, 1991, 1992/. Головні положення і висновки дисертації висвітлені в публікаціях з дослідження.

Структура роботи визначена метою і завданнями дослідження, складається із вступу, двох глав, заключення, списку використаної літератури та додатку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ.

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, висувається гіпотеза, розкривається її наукова новизна, теоретична і практична значимість, викладаються головні положення, що виносяться на захист, наводяться дані щодо апробації і впровадження результатів дослідження в практику.

У першій главі - "Проблема взаємозв'язку української народної педагогіки і педагогічної науки у підготовці молоді до сімейного життя у теорії і сучасній практиці" подається теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури, документів та архівних джерел з питань дослідження; розкриваються виховні можливості української народної педагогіки у підготовці молоді до сімейного життя; аналізується стан проблеми на сучасному етапі.

Для виявлення динаміки цього складного явища, процесів трансформації окремих його елементів використовуються матеріали, які містять дані про сімейно-шлюбні традиції і звичаї українського народу, починаючи з часів Київської Русі. Цінний фактологічний матеріал і предметні описи специфіки української сім'ї, сімейно-шлюбної обрядовості, традицій підготовки молоді до подружнього життя залишили дореволюційні вчені-етнографи О.Богданович, М.Гащенко, П.Житецький, М.Костомаров, С.Левицький, В.Навроцький,

Л.Охрімович, М.Сумцов, П.Чубинський, А.Шафонський, Д.Яворницький, збирачі і дослідники українського фольклору І.Білик, Федір та Осип Бодянські, О.Боровиковський, І.Манжура, Л.Метлинський, Г.Танцюра.

Підготовка до шлюбу в українській народній педагогіці головним чином зводилась до забезпечення моральної, трудової та фізичної готовності юнаків та дівчат до створення міцної і здорової сім'ї, яка б не знала сварок і суперечок, розлучень, до виконання батьківських функцій. Соціальна зрілість і самостійність майбутніх чоловіка і дружини, їх висока моральність, взаємна любов і повага, готовність до праці і матеріального забезпечення сім'ї були обов'язковими умовами укладання шлюбу. В цьому аспекті особливо цінним є уважне вивчення традицій сімейного життя українського народу. Як зазначав відомий український вчений-етнограф О.Левицький, "весьма естественно, что устраиваемые на указанных началах свободы и ободной равноправности мужа и жены браки в южной Руси отличались в большинстве случаев прочностью и постоянством взаимной привязанности супругов и сопровождалась мирной и вполне согласной их жизнью" /Левицкий О. О семейных отношениях в Юго-Западной Руси в XVI-XVII вв. //Русская старина. - 1860. - Т. XXIX. - С. 549/.

До репрезентації елементів виховного досвіду народу звертались і перші професійні педагоги України: О.Ставропольський, Г.Сковорода, О.Духнович, М.Драгоманов, Я.Головацький; письменники Т.Шевченко, І.Франко, М.Коцюбинський, П.Грабовський, Л.Українка. Вони дбали, щоб виховання молоді не було відірване від національного, рідного ґрунту.

Значні зміни відбулись у поглядах на сім'ю та сімейно-шлюбні

відносини після жовтневої революції. З'явилися автори, які вважали цнотливість у взаєминах між знаками та дівчатами, почуття кохання, вірності, шлюб та сім'ю "патологічними наростами буржуазної культури" /М.Щекін, Т.Фадеев, С.Вальгард, І.Булатов, Г.Григоров, С.Шкотов, Л.Севт/. Такі ж погляди були притаманні і теоретикам соціалізму І.Арманд, О.Залкінду, О.Колонтай.

В народних сімейно-побутових традиціях, звичаях та обрядах вбачались лише негативні явища, пережитки минулого. У пресі, зокрема в українських газетах та журналах "За соціалістичний побут", "Побут", "За соціалістичну перебудову", "Молодий більшовик", пропонувалось відкинути вечорниці, досвітки, весілля і взагалі всі "старі" сімейно-побутові традиції і звичаї.

Таким чином, починаючи з 20-х років і майже до кінця 60-х років, в галузі розробки виховних ідей української народної педагогіки в аспекті підготовки молоді до подружнього життя було зроблено дуже мало.

Формалізм і схоластика періодів культу особи та застою, звичайно, вплинули і на підходах до теорії та практики виховання молоді. Не зважаючи на те, що у 70-80-і роки значно поквавився інтерес до сім'ї та підготовки молоді до сімейного життя /Т.А.Афанасьєва, В.І.Барський, А.П.Гребенніков, К.Д.Дубровіна, В.Ф.Крутецький, В.В.Колесов, В.Н.Колбановський, С.В.Ковальов, І.С.Лукін, І.С.Мар'єнко, О.П.Мушкіна, Л.М.Панкова, Г.Н.Суворова, А.Г.Хрипкова та інші/, більшість авторів не зважають на те, що проблема виховання сім'янинів специфічна, сягає своїх корінням у глибоке минуле кожного народу і містить у собі його багатотікові національні і культурні надбання. Часто сім'я безапеляційно розглядається як безнаціональна "радянська сім'я", "осередок соціалістичного

суспільства", а традиції, на яких слід виховувати молодь - це здебільшого "революційні, бойові і трудові традиції радянського народу".

Водночас з'являється багато робіт, присвячених вивченню традиційної української сім'ї, життя та побуту українського народу - таких істориків та етнографів як В.Ф.Горленко, Д.Г.Гомко, О.М.Кравець, О.В.Курочкін, В.В.Миронов, В.І.Народенко, В.І.Наулко та ін. Але досліджуючи проблеми становлення і розвитку сімейно-шлюбних відносин, традицій, звичаїв та обрядів українського народу та визнаючи цінність виховного народного досвіду, автори, як правило, не простежують взаємозв'язок між етнографічними і етнопедагогічними знахідками і можливістю їх використання у виховній роботі з молоддю.

Відновлення інтересу до використання ідей народної педагогіки як у теорії, так і в практиці виховання майбутніх сім'янинів пов'язане передусім з ім'ям В.О.Сухомлинського. Народні традиції, народний досвід підготовки до цього головного життєвого етапу людини Басиль Олександрович вважав невід'ємною складовою частиною усієї роботи школи.

Використовуючи широкий і різноманітний матеріал українського фольклору, етнографії, художньої літератури, повсякденної масової практики сімейного виховання, всебічно розкриває сутність української народної педагогіки, її роль і місце у вихованні дітей на сучасному етапі, а також характеризує провідні форми і методи народного виховання М.Г.Стельмахович. З різних сторін цікавились досліджуваними питаннями Т.В.Говорун, Г.В.Довженок, О.Р.Мазуркевич, В.П.Мирний, Т.І.Мацейків, В.Г.Постовий, В.Т.Скуратівський, Б.І.Сявакко.

У зв'язку з бурливими соціальними змінами у нашому суспільстві, інтерес до української народної педагогіки значно зріс, про що свідчить помітна активізація публікацій. Водночас стає очевидним неспроможність попередніх підходів до розв'язання розглядуваної проблеми, незадовільний стан вивчення та використання традицій української народної педагогіки у практиці підготовки сім'янинів.

Зважаючи на те, що завдання удосконалення взаємозв'язку української етнопедагогіки і педагогічної науки в сучасній практиці підготовки молоді до сімейного життя неможливо розв'язувати, не враховуючи фактичний стан проблеми, ми розглядаємо ступінь поінформованості молодих людей, а також їх наставників - батьків і вчителів щодо головних ідей української народної педагогіки.

Така підготовка не обмежується лише розповсюдженням знань, а включає безпосередньо формування позицій, переконань, особистих якостей, розвиток умінь і навичок, необхідних для створення і функціонування щасливої сім'ї. Саме тому нами вивчено ряд аспектів морально-психологічної, трудової і фізичної готовності молоді до виконання своїх подружніх і батьківських функцій і проаналізовано їх у контексті відповідності традиціям української етнопедагогіки.

Як показало соціологічне дослідження, народні ідеали не втратили свого значення і в наш час. Вони пов'язані з усіма компонентами сімейного, шкільного і суспільного виховання, з науковою педагогікою. Але здобуті дані говорять про некомпетентність у сфері пізнання українських народних традицій як потенційних молодят, так і тих, хто повинен готувати їх до шлюбу - учителів і батьків.

Головне джерело знань про традиції народного виховання для більшості опитуваних становила батьківська сім'я. Лише 30% - наз-

вали таким джерелом школи або інститут. Разом з тим понад 70% учителів і 60% батьків вважають такі знання конче необхідними у практиці сімейно-шкільного виховання.

За народними уявленнями, одним з головних чинників створення міцної сім'ї є потреба людини мати сім'ю, яка формується тоді, коли діти виростають у повній сім'ї, оточені сімейною любов'ю та злагодою. Це положення знайшло своє підтвердження у ході дослідження. Більшість респондентів із благополучних сімей визнають велике /72 %/ або суттєве /28 %/ значення сім'ї у житті людини і вважають за можливе знайти щастя у подружньому житті. Але значна кількість молоді, яка виховується в неповних або конфліктних сім'ях, не вірять у можливість щасливого сімейного життя взагалі.

Викликає занепокоєння і те, що багато молодих людей /біля 60 %/ спокійно і терпляче дивляться на можливість розлучень у майбутньому подружньому житті.

В результаті аналізу одержаних даних ми зробили також зіставлення: в якій мірі погляди сучасних внаків і дівчат відповідають традиційним народним уявленням про почуття кохання, як основи міцної сім'ї. Виявилось, що більшість старшокласників дивляться на кохання, як на якесь магічне почуття, що з'являється зненацька і дає людині безмежне щастя. Уявлення про почуття кохання, які співзвучні ідеям української народної педагогіки, як почуття глибокої сердечної прив'язаності до людини іншої статі, прагнення взяти на себе турботу про неї, розділити з нею усі радощі і труднощі життя, притаманні лише меншості майбутніх чоловіків і дружин.

Дослідження показало також, що випускники шкіл не приділяють потрібної уваги соціальній зрілості, трудовій і фізичній готовності, самостійності майбутніх чоловіка і дружини, як важливим

умовам створення сім'ї, на що націлює народна педагогіка. Більшість старшокласників не підготовлені і до виконання елементарних батьківських функцій. Разом з тим і сьогодні залишаються актуальними такі вічні моральні якості народу, як чесність, порядність, скромність, ввічливість, чистота у коханні і вірність у подружньому житті, дівоча честь, працелюбність, чоловіча гідність, взаємоповага чоловіка і дружини, турбота батьків про дітей та дітей про батьків, сімейна злагода.

Дослідження, аналіз його результатів свідчать, що не зважаючи на те, що практично усіма респондентами визнається велике значення української народної педагогіки у підготовці молоді до шлюбу, насправді використання її у практиці сімейно-шкільного виховання дуже недостатнє. Підготовка молоді до подружнього життя і сьогодні ведеться в основному у відриві від національних традицій, без урахування багатовікового досвіду українського народу, в результаті чого більшість юнаків та дівчат вступають у самостійне сімейне життя без відповідних знань та умінь.

У другій главі - "Удосконалення роботи школи по підготовці молоді до сімейного життя на основі взаємозв'язку української етнопедагогіки і педагогічної науки" розглядаються конкретні форми, методи і засоби цілеспрямованого і систематичного використання досвіду української народної педагогіки у вихованні сім'янина як комплексна методична система. Вона включає:

- просвітницьку роботу серед батьків по підвищенню рівня їх педагогічної культури з питань сімейного виховання на ґрунті використання традицій української народної педагогіки;

- підготовку старшокласників до сімейного життя в курсі вив-

чення шкільних навчальних предметів і спецкурсів;

- вдосконалення змісту і форм позаурочної роботи по вихованню сім'янинів на основі взаємозв'язку педагогічної науки і української народної педагогіки.

Експериментальне дослідження дало можливість констатувати, що в роботі школи по підвищенню рівня педагогічної культури батьків з питань підготовки дітей до сімейного життя, необхідно зважати на особливості і виховні можливості кожної сім'ї школяра, зумовлені її структурою, морально-психологічною атмосферою, характером стосунків між усіма членами сім'ї, культурно-освітнім рівнем батьків, педагогічною компетентністю /і в галузі народної педагогіки/, відповідальністю за виховання дітей, характером ставлення до школи і шкільних заходів. Згідно з цими критеріями була проведена диференціація батьків у трьох основних групах для проведення групової і індивідуальної роботи.

Формуванню педагогічних умінь і навичок, оволодінню засобами активного впливу на дітей сприяло послідовне і систематичне використання в матеріалах педагогічного всеобучу, лекцій, семінарів, конференцій, "круглих столів", "батьківських днів" та інших заходів, ідей української народної педагогіки, постановка і розв'язання проблемних питань, педагогічних завдань, спеціально дібраних ситуацій з опором на виховні традиції і погляди української народної педагогіки. Високий педагогічний такт у роботі з батьками, опора на позитивні сторони сімейного виховання, звичаї і традиції кожної сім'ї є обов'язковою умовою взаєморозуміння між батьками і вчителями.

Поряд з батьківським домом, родиною, велика роль у підготовці молоді до подружнього життя належить школі. Виховання якостей

сім'янина у старшокласників здійснюється тією чи іншою мірою засобами кожного навчального предмета. Необмежені можливості мають курси "Історія України", "Людина і суспільство", "Українська література", факультативи "Народознавство", "Етика і психологія сімейного життя", до яких розроблені методичні рекомендації, внесені відповідні зміни і додатки у програми. Розроблений і впроваджений у практику дослідних шкіл також спецкурс "Українська сімейна етнопедагогіка".

Узагальнюючи досвід педагогів експериментальних шкіл, а також власний - викладання "Етики і психології сімейного життя" і спецкурсу "Українська сімейна етнопедагогіка" у Чернігівському педінституті, виділяємо типи уроків, які повніше відповідають розв'язуванню поставлених завдань: урок-бесіда, урок-диспут, розв'язування проблемних ситуацій, рольові /імітаційні/ ігри, урок-аналіз результатів проведених перед ним соціологічних досліджень.

Дослідження показало, що який би тип уроку не використовував учитель в аспекті підготовки старшокласників до сімейного життя, він повинен пам'ятати, що особливу увагу слід приділяти виробленню умінь використання народного досвіду для самостійного розв'язання конкретних життєвих питань. Знайшло підтвердження і те положення, що для успішного формування особистості майбутніх сім'янинів необхідно використовувати широкі можливості різних форм і методів позаурочної роботи. Найбільший ефект виховної роботи в школі, взагалі, і в підготовці сім'янинів зокрема, досягають ті колективи, де педагоги всю діяльність будують, зважаючи на національні традиції і особливості українського народу, творчо підходять до підготовки і проведення кожного заходу, рішуче переходять від монологу до діалогу з учнями, аналізують проблеми, які цікавлять молодих людей.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

як з позицій сьогодення, так і в ракурсі традиційної народної моралі і загальнолюдських цінностей.

Дослідження переконує, що не можна зводити вдосконалення підготовки молоді до сімейного життя лише до розповсюдження знань з педагогічної науки чи народної педагогіки, залученню її елементів до змісту різних заходів, проведенню традиційних вечорниць, фольклорних свят, тощо. Вся система "вчитель - учень" у навчально-виховному процесі сучасної школи повинна проймається атмосферою доброзичливості, довіри, гуманізму, людинолюбства, взаємної поваги, чуйності, на чому й базується українська народна педагогіка.

Успіх роботи школи у руслі досліджуваної проблеми багато в чому визначається як загальним рівнем психолого-педагогічної підготовленості учителів до просвітницької та виховної роботи, так і рівнем знань фактологічного матеріалу з української народної педагогіки.

Організація дослідно-експериментальної роботи зіткнула на початковому її етапі з труднощами, пов'язаними саме з непередготовленістю учителів до практичної діяльності у відповідності з нашою методикою. Для запобігання цьому в міських та районних відділах народної освіти була створена система навчання класних керівників та учителів-предметників по вивченню української народної педагогіки. У програми курсів підвищення кваліфікації учителів всіх спеціальностей, діючих при Чернігівському обласному інституті вдосконалення учителів, а також в Чернігівському і Ніжинському педінститутах постійно включались питання по українській етнопедагогіці.

Порівняльний аналіз здобутих у процесі дослідження протягом 1985-1991 рр. даних засвідчує, що за минулий час в експериментальних школах відбулось значне поліпшення сімейно-шкільного виховання

старшокласників, в цілому, і в аспекті їх підготовки до сімейного життя, зокрема. Це знайшло своє відображення у тому, що 84 % батьків і майже всі старшокласники /97 %/ високо оцінили одержані знання з української народної педагогіки і впевнені, що вони допомагають їм у виборі вірного розв'язання багатьох особистих питань уже сьогодні і можуть бути дуже корисними в майбутньому.

Дані, одержані в результаті повторного анкетування, тестування, проєктивних творів, самозвітів, щоденникових записів, дозволили побачити, що відбулись суттєві зміни у свідомості молодих людей, в їх моральних установках і ціннісних орієнтаціях з проблем кохання, взаємин юнаків та дівчат, шлюбу і сім'ї. Значно збільшилась кількість молодих людей, у яких сформувалась установка на необхідність сім'ї в житті людини і віра у можливість щасливого подружнього життя. Особливо суттєві зміни у таких поглядах відбулись у учнів із неповних або конфліктних сімей. Кількість розлучень у молодих сім'ях /1-5 років життя/ випускників експериментальних шкіл в 2,5 разів менше, ніж згідно загальностатистичних даних по Чернігівській області та Україні в цілому.

Звідси - висновок, що розроблені методичні рекомендації щодо роботи школи, спрямованої на підвищення рівня педагогічної компетентності батьків, а також вдосконалення урочної і позаурочної виховної роботи по підготовці молоді до подружнього життя, в основі якої закладено використання традицій української етнопедагогіки у взаємозв'язку з педагогікою науковою, дають позитивні результати.

У висновках викладені головні положення дисертаційного дослідження, накреслені можливості практичного застосування його результатів і аспекти подальшого вивчення проблеми.

В сучасних умовах оновлення суспільства на шляху його демокра-

тизації та гуманізації питання педагогічно грамотно організованої роботи школи по підготовці молоді до сімейного життя розв'язуються у відповідності з Декларацією про державний суверенітет України та Концепцією національної школи, вихідним положенням якої є те, що зміст освіти, форми і методи навчання і виховання у школі повинні будуватись, зважаючи на багатотисячолітню історію українського народу, на його національно-культурні особливості і традиції, збагачені ідеалами і нормами загальнолюдських цінностей.

Результати дослідження дозволяють констатувати, що, не зважаючи на зростаючий інтерес до національної духовної культури, досвід української народної педагогіки ще не посів належного місця як в загальній системі педагогічних пошуків, так і в використанні в роботі школи по підготовці молодих людей до сімейного життя.

Дослідження дало можливість окреслити конкретні шляхи, методи та засоби цілеспрямованого і систематичного використання досвіду української народної педагогіки, як комплексну методичну систему, яка включає в себе:

- роботу школи по підвищенню педагогічної культури батьків з проблем підготовки дітей до сімейного життя;

- глибоке вивчення учнями старших класів, як у межах навчальних предметів і спецкурсів, так і в позаурочній роботі, ідей української народної педагогіки і формування на цьому ґрунті особистих якостей, поглядів, ідеалів і переконань, а також вироблення умінь і навичок, необхідних для створення і функціонування міцної і щасливої сім'ї.

Дослідно-експериментальна робота засвідчує, що успіх школи в розв'язанні проблеми багато в чому визначається рівнем підготовленості вчителів. Тут потрібні не аматори, а висококваліфіковані

спеціалісти. Виявлені головні напрямки надання допомоги вчителям в оволодінні необхідними знаннями, розроблені методичні рекомендації та внесені відповідні зміни до програм курсів підвищення кваліфікації усіх категорій педагогічних кадрів.

Здійснене дисертаційне дослідження виявилось плідним, воно дає можливість працівникам народної освіти вдосконалити теоретичну і практичну підготовку молоді до подружнього життя на основі взаємозв'язку української етнопедагогіки і педагогічної науки.

Обмеженість об'єму роботи і характер цільових завдань, звичайно, не дали можливості авторові висвітлити багато інших важливих питань, які стосуються досліджуваної проблеми.

З теми дослідження опубліковані праці автора:

1. Роль семьи в предупреждении вредных привычек у детей //Вопросы профилактики, диагностики и лечения вредных привычек у лиц молодого возраста: Тез. науч.-практ. конф. - Чернигов: 1988. - С. 116-118.

2. Христианство и семья //Методич. рекомендації: Чернигов. 1988. - 24 с.

3. Роль личности преподавателя курса "Этика и психология семейной жизни" //Идеология обновления и мировоззренческая подготовка студенчества: Тез. науч.-практ. конф. - Даугавпилс. 1989. - С. 79-81.

4. Семья и демография //Методич. рекомендації: Чернигов. 1989. - 24 с.

5. Самостійна робота студентів у курсі "Етика і психологія сімейного життя" //Зміст, форми і методи самостійної роботи сту-

дентів: Тез. наук.-практ. конф. - Тернопіль. 1990. - С. 159-161.

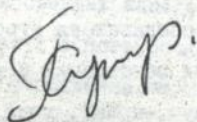
6. Роль етнопедагогіки в формуванні особистості вчителя //Шляхи вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителя в умовах перебудови вищої і середньої школи: Тез. наук.-практ. конф. - Ніжин. 1990. - С. 15-16.

7. Роль национальных традиций в работе по половому воспитанию и подготовки молодежи к семейной жизни //Половое воспитание, сексуальное здоровье и гармония брачно-семейных отношений: Тез. науч.-практ. конф. - Киев. - 1990. - С. 39-41.

8. Культура учителя и психическое здоровье детей //Психология, клиника и профилактика отклоняющегося поведения у детей и подростков: Тез. науч.-практ. конф. - Чернигов. - 1991. - С. 77-79.

9. Українська етнопедагогіка - важливий засіб підготовки молоді до сімейного життя //Тез. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю Чернігівського педінституту ім. Т.Г.Шевченка. - Чернігів. - 1991. - С. 35-37.

10. Деякі аспекти проведення практичних занять з етики та психології сімейного життя //Питання педагогіки та методики вищої школи: Тез. наук.-практ. конф. - Чернігів. - 1992. - С. 53-55.

Подписано к печати 16.12.92 г. Тир.100 Заказ 40

Формат 60x90¹/16 Печ.листов I

Областное управление статистики
250000 г.Чернигов, ул.Горького, 37

67459.1

AB 27.042